

ABSTRAK

Disertasi ini memberikan tumpuan kepada program pembangunan insan dalam kalangan kakitangan Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu (JHEAT) : masalah dan penyelesaian. Melalui kajian ini pengkaji mengenal pasti bentuk program yang dijalankan. Mengenal pasti masalah dan penyelesaian JHEAT dalam melaksanakan program. Kajian ini merupakan kajian kualitatif. Dalam mengumpulkan data, kajian ini telah menggunakan metode kajian perpustakaan dan metode kajian lapangan yang meliputi observasi, temu bual dan tinjauan. Manakala dalam analisis data, pengkaji menggunakan metode induktif, metode deduktif dan metode komparatif. Hasil daripada kajian ini pengkaji mendapati bahawa terdapat beberapa bentuk program pembangunan insan yang telah diadakan oleh JHEAT iaitu program pembangunan insan berbentuk kemahiran, motivasi, kepimpinan dan keagamaan. Begitu juga wujudnya beberapa masalah dalam pelaksanaan program sama ada daripada aspek kakitangan, masa dan program. Hasil kajian juga mendapati bahawa JHEAT telah menggunakan beberapa pendekatan dalam menyelesaikan masalah-masalah yang wujud itu. Oleh itu berdasarkan hasil kajian yang telah dijalankan, pengkaji telah mengemukakan beberapa saranan dan cadangan dalam usaha penambahbaikan pelaksanaan program pembangunan insan yang telah diadakan. Justeru diharapkan usaha JHEAT untuk melahirkan insan yang berkualiti yang dapat dicapai selaras dengan hasrat kerajaan untuk melahirkan masyarakat Malaysia yang mempunyai jati diri yang berkualiti.

ABSTRACT

This dissertation focus about the human development programme among the employees of the religious department, Terengganu (JHEAT): problems and solutions. Through this survey, the researcher identified about the program that already been held. Identify the problem and the solution that had been used by JHEAT in doing the program. The qualitative survey has been used during this research. In compiling the source, the researcher has been used the library as a main medium of the survey to get an accurate information. Other than that, the field survey method also had been used such as observation, survey and interviews. Mean while for the data analysis, the researcher used the inductive, deductive and comparative methods. The outcome from the survey, the researcher find out that there is several human development programs which is held by JHEAT involving skills, motivation, leadership and religious matters. From the researcher's observation also, there is several problems in doing this program especially in term of staff personal aspect, time and the program itself, but as an organization that has a vision, JHEAT already use several of approach in order to solve the matters. As a result based on the research, the researcher already gives the opinion and idea to improve the human development program implementation. As the conclusion, the researcher hope all the efforts from JHEAT to generate the great quality of human development will be achieve suitable with the government's interest to produce Malaysian society that has a good quality in their identity.

PENGHARGAAN

Alhamdulillah bersyukur kepada ke hadrat Allah s.w.t, selawat dan salam ke atas nabi junjungan kita Muhammad s.a.w .

Pertamanya pengkaji ingin merakamkan jutaan ucapan kesyukuran terhadap Ilahi kerana dengan limpah dan rahmat serta hidayahNya telah memberikan kekuatan dan semangat kepada pengkaji dalam usaha menyiapkan disertasi ini.

Setinggi-tinggi penghargaan kepada Yang Berbahagia Ustaz Dr Fakhrul Adabi Bin Abdul Kadir selaku penyelia pengkaji dalam menyiapkan disertasi ini, di atas kesediaan beliau meluangkan masa, memberikan tunjuk ajar yang tidak putus-putus serta memberikan semangat kepada pengkaji untuk menyiapkan disertasi ini. Tidak dilupakan juga kepada seluruh warga Jabatan Dakwah dan Pembangunan Insan Universiti Malaya.

Begitu juga pengkaji ucapkan ribuan terima kasih kepada Tuan Haji Rozi Bin Bidin, Ustaz Zahari Bin sulong dan seluruh warga JHEAT yang telah memberikan kerjasama dan membantu pengkaji dalam mendapatkan data-data bagi menyiapkan disertasi ini.

Kepada Ibu tercinta Rohani binti Mohamad dan Ayah yang di kasihi Mohd Noor bin Mahmud, terima kasih banyak di atas kesanggupan kalian berdua dalam memberikan sokongan kepada pengkaji sama ada dalam bentuk moral, fizikal dan material.

Kepada adik-beradikku, Mohd Hasbi dan isterinya Harniza, Mohd Abrar dan isterinya Wan Najdah dan Mohd Izzuddin terima kasih di atas doa dan sokongan kalian sepanjang pengkaji menyiapkan disertasi ini. Tidak dikecualikan buat teman-teman seperjuangan Badriah, Nur Hayati, Jamilah, Wardah , Noor Hafhizah, Fateemoh Yunu dan kawan-kawan seagama yang sentiasa mendoakan diri ini agar dipermudahkan segala urusan, Abdou Aziz, Khayer Nabil , Abdelilah Mhimdat, Soran Muhammad Kamal dan Ilyass Moussabbib.

Akhirnya kepada semua yang terlibat dalam menyiapkan disertasi ini hanya kepada Allah S.W.T. pengkaji memohonkan ganjaran yang disetimpal atas bantuan yang diberikan.

Wassalam.

Fatimah Nadirah Binti Mohd Noor
Jabatan Dakwah dan Pembangunan Insan
Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya
Kuala Lumpur

31.01.2012

SENARAI KEPENDEKAN ATAU TATANAMA

JHEAT	:	Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu
S.W.A	:	Sallallahu alaihi Wa Sallam
S.W.T	:	Subhanahu Wa Ta'ala
UST	:	Ustaz
ICT	:	Information Centre Teknologi
JAKIM	:	Jabatan Kemajuan Islam Malaysia
INTAN	:	Institut Tadbiran Awam Negara
RMK-9	:	Rancangan Malaysia Ke-9
IKIM	:	Institut Kefahaman Islam Malaysia
JQAF	:	Program Jawi, Quran, Bahasa Arab dan Fardu Ain untuk sekolah rendah
ILIM	:	Institut Latihan Islam Malaysia
JKSM	:	Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia
ILKAP	:	Institut Latihan Kehakiman Dan Perundangan

SENARAI LAMPIRAN

Lampiran A: Soalan Temu Bual Yang Telah Dijalankan.

Lampiran B: Gambar-Gambar Aktiviti Program Di Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu.

SENARAI JADUAL

JADUAL 3.1 : PROGRAM-PROGRAM PEMBANGUNAN INSAN YANG
DILAKSANAKAN JHEAT TERHADAP KAKITANGANNYA

SENARAI RAJAH

RAJAH 3.1 : CARTA ORGANISASI JABATAN HAL EHWAL AGAMA
TERENGGANU

RAJAH 3.2 : CARTA STRUKTUR ORGANISASI UNIT PEMBANGUNAN
MODAL INSAN JHEAT.

PANDUAN TRANSLITERASI

Senarai pedoman tersebut adalah seperti berikut :¹

1. HURUF KONSONAN

Huruf Arab	Nama	Huruf Latin
ا	<i>Āl īf</i>	ā / ’
ب	<i>bā’</i>	B
ت	<i>ṭā’</i>	Ṭ
ث	<i>ṭhā’</i>	Ṭh
ج	<i>Jīm</i>	J
ح	<i>ḥā’</i>	Ḥ
خ	<i>kḥā’</i>	Kḥ
د	<i>Ḍāl</i>	Ḍ
ذ	<i>Ḍhāl</i>	Ḍh
ر	<i>rā’</i>	R
ز	<i>Zāy</i>	Z
س	<i>Ṣīn</i>	Ṣ
ش	<i>Ṣyīn</i>	Ṣy
ص	<i>Ṣād</i>	Ṣ
ض	<i>Ḍād</i>	Ḍ
ط	<i>ṭā’</i>	Ṭ
ظ	<i>zā’</i>	Z
ع	<i>‘āyn</i>	‘
غ	<i>Gḥāyn</i>	Gḥ
ف	<i>fā’</i>	F
ق	<i>Qīf</i>	Q
ك	<i>Kāf</i>	K
ل	<i>Lām</i>	L
م	<i>Mīm</i>	M
ن	<i>Nīn</i>	N

¹ Lihat Jawatan kuasa Tetap Bahasa Melayu (1992), *Pedoman Transliterasi Huruf Arab Ke Huruf Rumi*, Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka ; *Buku Panduan Penulisan Tesis/ Disertasi Ijazah Tinggi Akademi Pengajian Islam* (2001), Kuala Lumpur : Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.

و	<i>Wāw</i>	W
ه	<i>hā'</i>	H
ي	<i>yā'</i>	Y
ة	<i>Ṭā nār būṭāḥ</i>	H

2. HURUF VOKAL

Vokal	Huruf Arab	Huruf Latin
Pendek	(fathah)	Ā
	(dammah)	Ū
	(kasrah)	Ī
Panjang	آ	Ā
	أُو	Ū
	إِي	Ī
Diftong	أُو	Āw
	أَي	Āy
	يِي	īy/ī
	وَو	Ūww

Nota : Istilah atau perkataan yang berasal daripada perkataan Bahasa Arab tetapi telah menjadi sebutan umum Bahasa Malaysia adalah dieja mengikut perkataan Bahasa Malaysia melainkan jika ia ditulis mengikut sebutan Bahasa Arab.

ISI KANDUNGAN

JUDUL	i
HALAMAN JUDUL	ii
ABSTRAK	iii
ABSTRACT	iv
PENGHARGAAN	v
SENARAI KEPENDEKAN	vi
SENARAI LAMPIRAN	vii
SENARAI JADUAL	viii
SENARAI RAJAH	ix
PANDUAN TRANSLITERASI	x
ISI KANDUNGAN	xiii

BAB SATU : PENGENALAN

1.1	Pendahuluan	1
1.2	Latar Belakang Masalah	1
1.3	Pernyataan Masalah	5
1.4	Objektif Kajian	7
1.5	Kepentingan Kajian	7
1.6	Skop Kajian	8
1.7	Sorotan Kajian Lepas	9
1.8	Metodologi Kajian	13
1.8.1	Metod Pengumpulan Data	16
a)	Kajian Penyelidikan Perpustakaan	16
	Metod Historis	17
	Metod Dokumentasi	17
b)	Kajian Penyelidikan Lapangan	18
	Metod Wawancara	18
	Metod Pemerhatian (observasi)	19
1.8.2	Analisa Data	20
	Metod Induktif	20
	Metod Deduktif	21
	Metod Komparatif	21

BAB DUA : PEMBANGUNAN MODAL INSAN

2.1	Pendahuluan	22
2.2	Konsep pembangunan	22

2.2.1	Konsep Pembangunan Menurut Islam	26
2.2.2	Konsep Pembangunan Menurut Barat	35
2.3	Konsep Dan Ciri- Ciri Pembangunan Modal Insan	38
2.4	Program Pembangunan Modal Insan	49
2.4.1	Program Kepimpinan	52
2.4.2	Program Motivasi	55
2.4.3	Program Kemahiran	58
2.4.4	Program Keilmuan Dan Keagamaan	60
2.5	Masalah Dalam Perlaksanaan Program	63
2.5.1	Masalah Dalam Aspek Pengurusan	63
2.5.2	Masalah Dalam Aspek Kakitangan	65
2.5.3	Masalah Dalam Aspek Kewangan	66
2.6	Kesimpulan	67

BAB TIGA : PROGRAM PEMBANGUNAN INSAN DI JABATAN HAL EHWAL AGAMA TERENGGANU (JHEAT)

3.1	Pendahuluan	69
3.2	Latar belakang JHEAT	69
3.2.1	Tujuan Dan Bidang Kuasa JHEAT	71
3.2.2	Susunan Pentadbiran Dan Carta Organisasi JHEAT	72
3.3	Peranan dan fungsi JHEAT	74
3.3.1.	Bahagian Khidmat Pengurusan	74
3.3.2	Bahagian Pendakwaan	77
3.3.3	Bahagian Dakwah	79
3.3.4	Bahagian Undang-Undang Keluarga	82
3.3.5	Bahagian Penyelidikan	85
3.3.6	Bahagian Penguatkuasaan	88
3.3.7	Bahagian Pengurusan Masjid dan Surau	90
3.3.8	Bahagian Pendidikan	92
3.4	Unit yang terlibat dalam mengendalikan pembangunan modal insan	96
3.4.1	Unit Pembangunan Sumber Manusia JHEAT	96
3.5	Program Pembangunan Modal Insan Yang Dilaksanakan	99
3.5.1	Program Berbentuk Kemahiran	101
3.5.2	Program Berbentuk Motivasi	103
3.5.3	Program Berbentuk Keagamaan	104
3.5.4	Program Berbentuk Kepimpinan	106
3.6	Kesimpulan	108

**BAB EMPAT : SAMBUTAN KAKITANGAN TERHADAP PROGRAM
PEMBANGUNAN INSAN DI JABATAN HAL EHWAL AGAMA
TERENGGANU (JHEAT)**

4.1	Pendahuluan	109
4.2	Sambutan Kakitangan JHEAT terhadap Program Pembangunan Insan	109
4.3	Matlamat Program	110
4.4	Program	114
4.4.1	Program Yang Mendapat Sambutan Menyeluruh	115
4.4.2	Program Yang Mendapat Sambutan Sederhana	117
4.4.3	Program Yang Mendapat Sambutan kurang	117
4.5	Sambutan Terhadap Pengurusan Program	119
4.6	Sambutan Terhadap Pelaksanaan Program	120
4.7	Permasalahan Dalam Program Pembangunan Insan Di kalangan Kakitangan Jabatan Hal Ehwal Islam (JHEAT)	122
4.7.1	Masalah Dalam Aspek kakitangan	123
4.7.2	Masalah Dalam Aspek Masa	126
4.7.3	Masalah Dalam Aspek program	127
4.8	Penyelesaian Permasalahan Dalam Program Pembangunan Insan Di JHEAT	128
4.8.1	Penyelesaian Masalah Dalam Aspek Kakitangan	129
4.8.2	Penyelesaian Masalah Dalam Aspek Masa Dan Program	132
4.9	Kesimpulan	133

BAB LIMA : PENUTUP

5.1	Pendahuluan	135
5.2	Rumusan Kajian	135
5.2.1	Bentuk Program Pembangunan Insan Yang Dilaksanakan Di Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu (JHEAT)	136
5.2.2	Sambutan Kakitangan JHEAT Terhadap Program Pembangunan Insan Yang Dilaksanakan	136
5.2.3	Masalah Dan Penyelesaian JHEAT Dalam Melaksanakan Program Pembangunan Insan	137
5.3	Saranan	139
5.3.1	Perlaksanaan Program Berbentuk Keagamaan	139
5.3.2	Penerbitan Buletin JHEAT	140
5.3.3	Pengurusan Program	140
5.4	Penutup	141

BIBLIOGRAFI

LAMPIRAN